Зайве й казати, що ми, англійці, занадто високо цінуємо спорт — на цю тему стільки говорено й переговорено, що вона стала вже банальною. Не сьогодні-завтра котрийсь із пройнятих радикальним духом англійських романістів візьме та й напише книжку, де змалює все зло від надужиття спортом: занедбані справи, зруйнована родина, повільне, але неминуче виснаження мозку — якого й так було не гурт,— що призводить до недоумкуватості й з кожним роком більшого ожиріння.

Якось мені розповідали про одне молоде подружжя, яке на медовий місяць вибралося до Шотландії. Бідолашна дівчина не знала, що її наречений захоплюється гольфом (він залицявся до неї і скорив її серце в період вимушеної бездіяльності, коли мав розтягнені сухожилля в плечі), а то вона, мабуть, не погодилася б їхати до Шотландії. Спершу вони хотіли поїздити по всьому краю. Другого дня молодий вийшов прогулятись. Під час обіду він зауважив із замисленим поглядом, що вони, здається, потрапили в непогану місцину, і запропонував лишитися тут ще на день. Наступного ранку, поснідавши, він роздобув у готельного швейцара палицю для гольфа і сказав жінці, що піде прогулятись, поки вона розчісуватиме коси. Він додав, що йому буде приємно помахувати палицею на ходу. Повернувся він аж перед обідом і до самого вечора був якийсь чудний. Він сказав, що повітря тут дуже гарне, і переконав дружину, що їм слід побути тут ще один день.

Вона була молода й недосвідчена і думала, що в чоловіка розгулялась печінка. Від свого батька вона чула чимало розповідей про хвороби печінки. На четвертий день чоловік роздобув ще палиць для гольфа і вийшов цього разу вже перед сніданком, а повернувся пізно і на обіді був у поганому гуморі. На цьому й скінчився їхній медовий місяць, в усякому разі, для дружини. Чоловік її нічого лихого не мав на думці, але справа зайшла надто далеко. Він був уже наскрізь заражений гольфом, і досить було йому побачити гольфове поле, як він забував геть про все на світі.

Більшість із вас, мабуть, чули анекдот про священика — аматора гольфа, який не міг не лайнутись, коли не щастило загнати м'яча в ямку.

— Гольф і богослужіння — речі несумісні,— переконував його один приятель.— Послухайся моєї ради, поки не пізно, Темасе, і кинь це діло.

Через кілька місяців Темас ізнову спіткав того самого приятеля.

— Правда твоя, Джеймі,— жваво вигукнув Темас.— У парі вони не йдуть, тобто гольф і богослужіння. Я послухався твоєї ради й кинув це діло.

— Але ж навіщо тоді ти несеш цілий мішок палиць для гольфа?

— Навіщо?! — здивувався у свою чергу Темас.— Я збираюся грати ними в гольф.— Тоді враз його немов осяйнуло: — Тю, чоловіче, ти що, думаєш, ніби це я гольф кинув?!

Англійцеві не збагнути, що таке гра. Для нього спорт неначе довічне ярмо, якому він віддає на поталу свій розум і тіло. Європейські курорти, — якщо перефразувати невідомо чий знаменитий вислів,— половину своїх зисків завдячують ігорним полям Ітона та інших таких місць. У курзалі швейцарського чи німецького санаторію на вас навалюються неймовірно гладкі чоловіки і заходжуються розповідати, що колись вони були призовими бігунами або виступали від імені своїх університетів на змаганнях із стрибків у висоту,— ті самі чоловіки, які тепер не випускають з рук поруччя і стогнучи підіймаються сходами. Сухотні добродії поміж двома нападами кашлю хваляться голами, що їх вони забивали в ту пору, коли були незрівнянно спритними хавбеками чи форвардами. Колишні аматори-боксери в легкій вазі, тепер статурою подібні до американського секретера з відсувним верхом, заганяють вас у куток більярдної і, дивуючись, чого це вони не можуть підступити до вас так близько, як їм хочеться, пошепки діляться з вами таємницею, що удару знизу можна уникнути, швидко відскочивши назад. В Енгадіні на

кожному кроці ви можете спіткати немічних тенісистів, одноногих ковзанярів, обрезклих аматорів кінного спорту, що кульгають на милицях.

Це жалюгідні люди. Книжки їм ні до чого, бо вони навчились читати лише спортивні газети. Замолоду вони не дуже обтяжували себе думанням, а згодом і зовсім утратили цей хист. Мистецтво їх не цікавить, і в природі вони знаходять лиш те, на що вони вже не спроможні. Вкрита снігом гора нагадує їм, як відважно спускались вони колись на санках із вершини; нерівна луговина викликає сумні роздуми, що тепер їм уже не вдержати в руках палицю для гольфа; на березі річки вони сідають і розповідають вам, якого лосося запопали вони, перше ніж ревматизм запопав їх самих; птахи пробуджують у них тугу за рушницею; музика викликає в пам'яті видиво бозна-колишнього крикетного матчу, підбадьорюваного місцевим оркестром; мальовнича кав'яренька зі столиками під виноградними лозами оживлює гіркі згадки про пінг-понг. Їм можна поспівчувати, але розмова їхня не дуже веселить. Людині, яка, окрім спорту, ще дечим цікавиться в житті, їхні спомини здадуться нудними, а розмовляти один з одним вони не мають охоти. Мабуть, вони не зовсім вірять один одному.

Останнім часом англійські спортивні ігри починають дедалі більше приваблювати чужинців. Сподіваймося, що наш приклад буде для цих пересторогою і що вони не захопляться надміру. Поки що, однак, треба визнати, що ставлення їх до спорту аж ніяк не серйозне. Футбол стає чимраз популярнішим по всій Європі. Але француз усе не може відмовитись від думки, що найкращий удар — це підбити м'яча високо в небо і відбити його головою. Йому приємніше прийняти м'яч на голову, ніж забити гол. Якщо він може загнати м'яча в кут, дорогою двічі підкинувши його вгору і щоразу відбиваючи головою, то що далі станеться з м'ячем — йому байдужісінько. Нехай переймає м'яча хто хоче, а він награвся досхочу і щасливий.

Кажуть, що в Бельгії запроваджують крикет. Якщо так, я докладу всіх сил, щоб побувати на першій грі. Боюся тільки, що, не маючи

досвіду, бельгійці попервах зупинятимуть крикетні м'ячі головою. У них, здається, в самій крові сидить переконання, що голова — це найвідповідніший орган для гри в м'яча. Моя голова кругла, міркує бельгієць, і тверда; так само і м'яч. Тож яка ще частина людського тіла придатніша для того, щоб зупиняти м'яча?

Гольф тим часом ще не прищепився на континенті, але теніс міцно вкоренився від Санкт-Петербурга до Бордо. Німці, з усією притаманною їм ретельністю, працюють, не покладаючи рук. Університетські професори, огрядні майори, підвівшись рано вранці, наймають хлопчаків і вправляються в ударах навідліг і з напівльоту. Але для французів теніс досі ще наче забавка. Англійців просто жахає, як можуть французи грати в теніс так весело й невимушено.

Подачі партнера-француза дивують вас. Ненароком загнати м'яча на якийсь ярд за лінію — таке трапляється у кожного, але цей гравець, здається, поставив собі за мету повибивати всі шибки. Ви вже ладні протестувати, коли це жвавий сміх і бурхливі оплески глядачів пояснюють вам усе. Ваш партнер зовсім і не збирався подавати вам м'яча — він намірявся поцілити в чоловіка на сусідньому корті, який саме нахилився зав'язати шнурок. Останнім м'ячем йому нарешті пощастило це зробити. Він поцілив того чоловіка у поперек і збив з ніг. Одностайна думка, до якої приходять навколишні знавці,— що точніший удар взагалі неможливий. Самому Догерті ніколи не аплодували так завзято. Задоволений навіть той, кого поцілено. З цього всього вам ясно, на що здатний француз, коли він як слід береться до гри.

Але французька честь потребує сатисфакції. Потерпілий забуває про свій шнурок, забуває про гру. Він збирає всі м'ячі, які тільки може перейняти,— свої, ваші, будь-чиї, що попали йому під руку. І починає матч-реванш. У цю хвилину найкраще сховатися за сіткою. Більшість гравців саме так і робить, а боязкіші втікають у приміщення клубу, замовляють собі кави й закурюють сигарети. Через якийсь час обидва гравці начебто втихомирюються. Решта гравців збираються круг них і вимагають назад свої м'ячі. Це саме собою теж непогана гра. Кожен

силкується захопити якомога більше м'ячів, своїх і чужих (перевага віддається чужим), і гасає з ними по всьому корту, а за ним, горлаючи, ганяються інші претенденти на м'ячі.

За яких півгодини, коли всі вже смертельно втомились, перервана гра поновлюється. Ви питаєте, який рахунок. Ваш партнер хутко відповідає: "Сорок — п'ятнадцять". Обидва ваші супротивники кидаються до сітки, де ось-ось має спалахнути сутичка. Однак це тільки дружня пересварка: вони мають великий сумнів, чи рахунок і

справді "сорок — п'ятнадцять". Вони радніші повірити, що "п'ятнадцять — сорок"; саме цей рахунок і пропонується як компромісний вихід. Суперечка кінець кінцем сходить до рахунку "порівну". А що рідко яка гра відбувається без таких інцидентів у розпалі змагання, то звичайно рахунок і буває рівний. Супротивники задоволені — ніхто не виграв і ніхто не програв. Однієї такої гри, як правило, вистачає на цілий день.

Серйозному гравцеві вадить ще й те, що він часом, обернувшись, не знаходить партнера на місці: той стоїть собі й розмовляє з кимось стороннім, і нікому, крім вас, навіть на думку не спаде заперечувати проти його відсутності. Для супротивників це тільки нагода виграти зайве очко. Через п'ять хвилин ваш партнер поновлює гру. З ним разом приходить його приятель і приятелів собака. Останнього гравці вітають захоплено — усі м'ячі летять у собаку. І поки собака не втомиться, справжньої гри ви так і не побачите. Але все це незабаром, безперечно, зміниться. Серед французів і бельгійців уже тепер є чудові гравці, і від них їхні співвітчизники поступово запаляться найвищими ідеалами спорту. В тенісі французи ще малодосвідчені. Коли вони збагнуть правильний погляд на цю гру, то навчаться не пускати м'ячів так високо.

На мою думку, в усьому винне континентальне небо. Воно таке блакитне, таке гарне; не диво, що воно вабить людину. В усякому разі, лишається фактом, що більшість тенісистів на континенті — чи то

чужинців, чи й англійців,— мають схильність пускати м'ячі просто в небо. За моїх днів в англійському клубі у Швейцарії був один молодий англієць, чудовий гравець. Щоб він пропустив м'яч, такого майже не бувало; але відбивати їх він умів тільки одним способом: від його удару м'яч злітав футів на сто вгору, а тоді падав на поле супротивника. Той у таких випадках стояв, дивлячись на м'яч, на цю дрібненьку цяточку в небі, що поволі більшала, наближаючись до землі. До нього забалакували глядачі, які тільки-но підійшли й думали, що це він придивляється до польоту повітряної кулі чи орла. Він тоді мовчки відмахувався: мовляв, поговоримо пізніше, як прибуде м'яч.

А м'яч, глухо гупнувши, падав біля його ніг, підстрибував угору ще раз, ярдів на двадцять, і знову летів униз. Коли м'яч був на належній висоті, гравець посилав його назад через сітку, а ще за хвильку стежив, як він знову знімається в небо.

На змаганнях я бачив, як цей юнак зі слізьми на очах благав дати йому суддю. Всі судді повтікали — вони ховалися за деревами, випрошували циліндри й парасольки, прикидаючись глядачами, і вдавались до будь-яких викрутів, хоч би навіть і ницих, аби лиш не судити гри цього юнака. Якщо його партнера не хапали корчі або якщо він не засинав, одна гра могла тривати цілий день. Відбивати його м'ячі міг кожен, але, як я вже казав, щоб він сам пропустив хоч одного м'яча, — такого майже не бувало. І він незмінно вигравав: десь так за годину після початку матчу супротивникові уривався терпець, і він сам намагався програти. Це була для нього єдина можливість не лишитись без обіду.

Тенісні майданчики за кордоном загалом справляють приємне враження. Жінки там приділяють більше уваги своїм костюмам, ніж це заведено у нас в Англії. Чоловіки звичайно вбрані в усе біле. Самі майданчики часто розташовані в чарівній місцевості, мальовничо виглядають клубні будинки, всюди панують сміх і веселощі. Нещодавно мені випало супроводити одного знайомого до його клубу на околиці

Брюсселя. Майданчик з одного боку впирався в ліс, а з інших трьох був оточений невеликими ланами, на яких працювали селяни.

Стояв пречудовий весняний день. На майданчику було людно. Руда земля й зелена трава утворювали тло, на якому жінки в нових паризьких туалетах і з яскравими парасольками в руках вирізнялись, немов чарівні, букети живих квітів. Саме повітря наче було просякнуте безтурботними веселощами, легким фліртом і витонченою чуттєвістю. Сучасний Ватто був би в захваті від такого сюжету.

Неподалік на полі, по той бік майже непомітної дротяної сітки, працювало троє селян. Літня жінка й молода дівчина, перекинувши мотузи через плечі, тягли борону, яку спрямовував кощавий дід, схожий на городнє опудало. На хвильку вони зупинились біля сітки й задивились усередину. Який це був разючий контраст: два світи, розмежовані дротяною огорожею, такою тоненькою, майже непомітною для ока! Дівчина витерла рукою піт з чола, жінка підібрала під хустку пасмо сивого волосся, а дід насилу розігнув спину. Так вони стояли, мабуть, з хвилину, спокійно, без ніякого виразу дивлячись крізь тоненьку сітку, що не втримала б одного-єдиного поштовху їхніх згрубілих від праці рук.

Мені закортіло дізнатись: чи зринули хоч які-небудь думки в їхніх головах? Молода дівчина — вродлива навіть у своєму бридкому вбранні. Жінка — в неї було напрочуд привабливе обличчя: ясні спокійні очі, глибоко посаджені під широким чолом. Сухоребре старе опудало — він увесь свій вік сіяв навесні те насіння, врожай з якого дістається іншим.

Дід знов схилився над мотузами й щось промовив. Жінки рушили схилом угору. Здається, Анатоль Франс сказав: суспільство існує завдяки терплячості бідняків.